

Βασίλης Φούσκας — Κώστας Δημουλάς

Με τις λέξεις του *Louis Althusser*

Στις 16 Οκτωβρίου 1918 στο Birmandreis της Αλγερίας γεννήθηκε ένα παιδί που, σ' Ανατολή και Δύση, δεν το περίμεναν [Freud et Lacan, 1964]. Στο Birmandreis θα ζήσει ως το 1930 και έπειτα θα εγκατασταθεί στη Γαλλία. Θα προσηλυτιστεί στον καθολικισμό από δύο ανθρώπους, τον Jean Guilton και τον Joseph Urse, που τον διδάξαν ότι για την αδικία, τη φτώχεια και τον πόλεμο φταίει η μπουρζουαζία. Στη διάρκεια του πολέμου θα μείνει 5 χρόνια φυλακισμένος στη Γερμανία. Θα συνεχίσει τις σπουδές του στην Ecole Normale Supérieure, θα πάρει πτυχίο Φιλοσοφίας και θα γνωρίσει τη γυναίκα του Helene, κομμουνίστρια. Το 1948 θα γίνει μέλος του Γαλλικού Κομμουνιστικού κόμματος του οποίου παρέμεινε μέλος μέχρι το θάνατό του. Στα 1949-1950 είχε υποβάλει στον καθηγητή Hyppolite το σκελετό μιας μεγάλης διατριβής (όπως έλεγαν εκείνα τα χρόνια) με θέμα *Πολιτική και φιλοσοφία στη Γαλλία του 18ου αιώνα* [La sontenance d Amiens, 1975]. Απ' αυτή την προσπάθεια θα βγει ένα δοκίμιο για τον Montesquieu, όπου υποστηρίζεται ότι η ίδια η διάκριση των εξουσιών στο έργο του Montesquieu είναι ανύπαρκτη και μυθολογική [Montesquieu, La politique et L' histoire, 1959].

Το παιδί αυτό ωρίμασε και θα γίνει πασίγνωστο, σ' Ανατολή και Δύση, για τον αντι-ιστορικό τρόπο ανάγνωσης του έργου του Marx. Ο ιστορικιστής Marx είναι — κατά τον Althusser — ο νεαρός Marx. Ο Marx της προβληματικής του υποκειμένου είναι ο ανώριμος Marx. Ο ιστορικισμός δεν είναι επιστήμη αλλά ιδεολογία, κατά την οποία η κοινωνία γίνεται μία κυκλική «εκφραστική» ολότητα, η ιστορία μία ομοιογενής ροή γραμμικού χρόνου, η φιλοσοφία αυτοσυνείδηση της ιστορικής διαδικασίας και ο ταξικός αγώνας ένα σύμπαν που ορίζεται κατά κύριο λόγο από την αλλοτρίωση [Lire le Capital, 1965 και Pour Marx, 1965]. Μεταξύ επιστήμης και ιδεολογίας υπάρχει μια *τομή*. Μεταξύ ιστορικού και διαλεκτικού υλισμού υπάρχει μια *τομή*. Η θεωρία για να ανακαλύψει την ταυτότητά της πρέπει να αυτονομηθεί απόλυτα από την πραγματική ιστορία, *μια ιστορία που δεν έχει υποκειμένο αλλά μόνο κινητήρια δύναμη: την πάλη των τάξεων* [Reponse a John Lewis, 1973]. Έτσι πρέπει. Όταν κινδυνεύει ο μαρξισμός από την αστική ανθρωπολογία του υποκειμένου και τον υπαρξισμό του Sartre, εσύ πρέπει να στοχάζεσαι στα άκρα, να διατυπώνεις δηλαδή θέσεις οριακές, όπου για να γίνει δυνατή η σκέψη πρέπει να καταλαμβάνει τη θέση του αδύνατου. Στο κάτω - κάτω, έτσι μόνο εφαρμόζεται η *θεωρία του λυγισμένου ραβδιού* του Lenine: όταν ένα ραβδί λυγίσει προς τη στραβή κατεύθυνση, για να το επαναφέρουμε στην ευθεία, πρέ-

* Ο Βασίλης Φούσκας είναι υποψήφιος Διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών.

* Ο Κώστας Δημουλάς είναι Πτυχιούχος Πολιτικών Επιστημών.

πει πρώτα να το λυγίσουμε προς την ανάποδη κατεύθυνση [La soutenance d Amiens].

Ο ώριμος αυτός στοχαστής δέχτηκε πολλές και σκληρές κριτικές στο έργο του. Ο ίδιος θα κάνει την *αυτοκριτική του*. Θα αναγνωρίσει την επίδραση που άσκησε πάνω του ο Spinoza και ο στρουκτουραλισμός. Αλίμονο όμως σ' αυτούς που, όντας αστοί, είναι αγκιστρωμένοι στη ζωή και στο θάνατο με τη Συνέχεια της Ιστορίας στην οποία κυριαρχούν· αλίμονο σ' αυτούς που δεν βλέπουν πως από το 1845 κι ύστερα «κάτι γίνεται» στη σκέψη του Marx [Elements d Autocritique, 1974]. Κι όμως, την κριτική — την αυτογνωσία είχε αρχίσει να τη δομεί πρωτύτερα, διότι έγραφε στην *Εισαγωγή* της ιταλικής έκδοσης του *Lire le Capital*, ότι ο ορισμός της Φιλοσοφίας ως *Θεωρίας της θεωρητικής πρακτικής ήταν μονόπλευρη και γι' αυτό ανακριβής, άρα ο στοχασμός του είχε μία κλίση θετικιστική* [Leggereil Capitale, 1967].

Τώρα πια, η φιλοσοφία δεν είναι, σε τελική ανάλυση, παρά η πάλη των τάξεων στη θεωρία, μια θέση που, το γνωρίζουμε, έρχεται κατευθειαν από τον *Υλισμό και Εμπειριοκριτικισμό* του Lenine. Η Φιλοσοφία είναι η πολιτική στη θεωρία, πρόκειται κατά συνέπεια για πολιτική [Lenine et la philosophie, suivi de Marx et Lenine devant Hegel - 1968, 1972]. Η Φιλοσοφία δεν έχει αντικείμενο, θα πει, αλλά επίδικα αντικείμενα· δεν παράγει γνώσεις αλλά διατυπώνει θέσεις οι οποίες δεν είναι *αληθινές*, αλλά *ορθές* [Philosophie et Philosophie spontanee des savants - 1967, 1974]. Αλλά, αν η φιλοσοφία είναι, σε τελευταία ανάλυση, η *πολιτική πάλη των τάξεων στη θεωρία*, ο στοχαστής αυτός έπρεπε να δει και τι συμβαίνει με την *καθυστέρηση* της καθαυτό μαρξιστικής πολιτικής θεωρίας. Εδώ, το δρόμο τον είχε ανοίξει ένας Ιταλός μέσα από τη φυλακή, ο A. Gramsci: *σχετική αυτονομία* του εποικοδομήματος από την οικονομική βάση και *Ιδεολογικοί Μηχανισμοί* του Κράτους. Όμως, ενώ ο *Κατασταλτικός Μηχανισμός* του Κράτους, σαν ενιαίος που είναι, μπορούμε να πούμε ότι ανήκει στο σύνολό του στο δημόσιο τομέα, οι *ΙΜΚ* ενδέχεται να είναι και ιδιωτικοί. Ωστόσο, ο Gramsci, σαν μεγάλος μαρξιστής που ήταν, είχε δει — κατά τον Αλτουσέρ — ότι η διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα είναι *εσωτερική* διάκριση του δικαίου της αστικής τάξης, που ισχύει εκεί όπου το «αστικό» δίκαιο ασκεί τις κανονιστικές του «εξουσίες»: το κράτος, ως κράτος της κυρίαρχης τάξης, δεν ανήκει ούτε στο δημόσιο, ούτε στον ιδιωτικό τομέα, αποτελεί αντίθετα προϋπόθεση κάθε διάκρισης μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού. Το ίδιο ισχύει και για τους *ΙΜΚ*. [Ideologie et appareils ideologiques d Etat, 1970].

Τώρα εξηγούνται όλα, εξηγείται γιατί ο μαρξιστής αυτός έγινε *αγαπητός* και *μισητός* σ' Ανατολή και σε Δύση και δημιούργησε μία *Σχολή που κανείς πια* —εκτός κι αν εθελουτυφλεί — δεν μπορεί να μην αναφέρεται σ' αυτήν: E. Balibar, N. Πουλαντζάς, C. Busi - Glucksmann, J. Ranciere. Όμως ένας τέτοιος μαρξιστής που θέλει ταυτόχρονα να είναι και να γίνει *κομμουνιστής*, πρέπει να έχει *πολιτικές θέσεις*: δικαίωμα και καθήκον *απαράγραπτο* ενός στρατευμένου στο Κομμουνιστικό Κόμμα. Ο Althusser θα υπερασπίσει τη δικτατορία του προλεταριάτου και το δημοκρατικό συγκεντρωτισμό, ενώ θα διαγνώσει μία τάση του

Κομμουνιστικού κόμματος Γαλλίας να κλειστεί στον εαυτό του. Εδώ, ο κύριος πολιτικός αντίπαλος είναι ο M.J. Elleinstein αλλά και ο ίδιος ο γραμματέας του κόμματος, ο G. Marchais. Θα προτείνει το ξαναζωντάνεμα της μαρξιστικής θεωρίας, τη δημοκρατική μεταρρύθμιση της οργανωτικής δομής του κόμματος, τη συγκεκριμένη ανάλυση της ταξικής πραγματικότητας της γαλλικής κοινωνίας, τον καθορισμό της πολιτικής συμμαχιών στη βάση της γραμμής της *λαϊκής ενότητας*. Τέλος, το κόμμα πρέπει να είναι μία πόλη του ήλιου κι όχι μία νύχτα όπου όλες οι αγελάδες είναι μαύρες. Ιδού η καθοριστική συνθήκη: *το κόμμα δεν πρέπει να αναπαράγει στο εσωτερικό του τη λειτουργία των μηχανισμών και των θεσμών του αστικού κράτους* [Ce qui ne peut plus durer dans le parti communiste, 1978].

Μπορούμε τώρα να πούμε ότι αυτός ο μαρξιστής φιλόσοφος που *πρόδωσε τη φιλοσοφία για την πολιτική* (μαρτυρία στον AC. Lurogini, L Unita, 24.10.1990, σ. 19), ήταν ένας *ορθόδοξος και ταυτόχρονα μη - ορθόδοξος μαρξιστής*. Η ίδια η έννοια της *επιστημολογικής τομής* που τον καθιέρωσε, *έρχεται από την έννοια της επιστημολογικής ρήξης* του G. Bachelard με μία απλή παρήχηση των όρων *coupure* (τομή) - *rupture* (ρήξη), ενώ η έννοια, του *επικαθορισμού* (*surdetermination*, *Uberdeterminierung*) είναι του Freud. Ακριβώς γι' αυτό, όλη αυτή η τεράστια γνώση και η υπεράνθρωπη προσπάθεια — πολιτική, θεωρητική, ψυχική, βιολογική — καρφωνόταν στο παραπανίσιο ψάρι του *ασυνειδήτου*, που οι άνθρωποι το λένε *βουβό*, επειδή μιλάει ακόμα κι όταν κοιμούνται [Freud et Lacan]. Έτσι, ο στοχαστής αυτός μπορούσε να προχωρήσει μόνο διαιρεμένος, διχοτομημένος: *τομή* ανάμεσα στην πολιτική και τη θεωρία, στο συνειδητό και στο ασυνειδήτο, στη σχιζοφρένεια και στον ορθολογισμό· *τομή* ανάμεσα στον εαυτό του και την Helene, στη ζωή και στο θάνατο. Κατανόησε ως το βάθος, πως για να μείνει αυτή η *τομή* στην ιστορία των επιστημών και στην ιστορία, έπρεπε να καταργηθεί το δικό του υποκείμενο, ο ίδιος του ο ε-αυ-τός. Το 1978, θα γράψει σ' ένα απ' τους πρώτους του καθολικούς δασκάλους, του Jean Guilton: «Το σύμπαν της σκέψης μου ακυρώθηκε· δεν μπορώ να σκεφτώ πια». Στις 16 Νοεμβρίου 1980, στις 8 το πρωί, θ' αρχίσει να ουρλιάζει στην αυλή της Ecole Normale Supérieure στην οδό d' Ulm: «Η γυναίκα μου κείται κάτω νεκρή!!!». Από τότε, σιωπή... Ένας καθηγητής στη Σορβόνη δήλωσε από καθέδρας: «Εγώ σας το είχα πει, ότι αυτή η φιλοσοφία είναι ανθρωποκτόνος» (αναφέρεται απ' τον E. Balibar, «Σώπαινε ακόμα Althusser!», Ο Πολίτης, 98, Απρίλιος 1989, σ. 59). Στις 23 Οκτωβρίου 1990 θα ξεκινήσει ο δεύτερος ιστορικός κύκλος της σιωπής -του, που, οριστικά πια, δεν θάχει ούτε υποκείμενο, ούτε Telos: *voilà* η εξασφάλιση του υποκειμένου, *voilà* μπρος τα μάτια σας!!!.

Ο Althusser αγωνίστηκε όσο λίγοι να συσχετίσει οργανικά τη φιλοσοφία με την πολιτική. Έζησε σε μια εποχή όπου ο επίσημος μαρξισμός είχε χάσει, λιγότερο ή περισσότερο, την εννοιολογική του αυστηρότητα, σε μια εποχή όπου οι περίπλοκες και συχνά μη φανερές διαμεσολαβήσεις ανάμεσα στην οικονομική βάση και στις διάφορες περιοχές του επικοδομήματος είχαν αγνοηθεί υπέρ της άμεσης, συχνά μηχανιστικής αναγωγής. Αλλά ο Althusser έζησε επίσης σε μια χώρα και σε μια εποχή κυριαρχίας του επιστημονικού-φιλοσοφικού ρεύματος

του δομισμού. Οι συνθήκες αυτές προσδιόρισαν, από ορισμένες απόψεις, τη ζωή και το έργο του: Τη μάχη για δημοκρατία στο Κ.Κ. και ταυτόχρονα για την επεξεργασία της στρατηγηκής - το ξεπέραςμα του εμπειρισμού, του δογματισμού, της θεωρητικής ανεπάρκειας. Την επίσημη προσπάθεια για ξαναδιάβασμα των κλασικών και ιδιαίτερα του Marx. Τον αγώνα για να ξαναβρεί ο μαρξισμός την εννοιολογική του αυστηρότητα - να ξαναγίνει επιστήμη. Αλλά στην προσπάθεια αυτή ο Althusser αναπαρήγαγε, όπως σημειώνει ο ίδιος στην αυτοκριτική του, την κλασική ρασιοναλιστική αντίθεση αλήθειας και πλάνης. Παρά την επίμονη προσπάθεια να διαλεκτικοποιήσει την έννοια της τομής, δεν τα κατάφερε - «το σκυλάκι του στρουκτουραλισμού του ξέφυγε κάτω από τα πόδια». Έτσι διατύπωσε θέσεις για τη φιλοσοφία, για την ιστορία, για τις σχέσεις Hegel και Marx ειδικότερα, που ο ίδιος θέλησε να ξαναδεί κριτικά και που ασφαλώς θα αποτελέσουν — αποτέλεσαν ήδη — αντικείμενο μελέτης και κριτικής. Η αποτίμηση του έργου του Althusser θα αργήσει. Αλλά ένα είναι βέβαιο: ότι ο Althusser βοήθησε τους κομμουνιστές να ξανασκεφτούν την πολιτική και τη φιλοσοφία, και βοήθησε τους φιλόσοφους να ξανασυνδεθούν με την πολιτική.

Κανένας, όσο ο Walter Benjamin δεν θα μπορούσε να αποδώσει το νοητικό ποιόν αυτού του ανθρώπου: «Ο ιστορικισμός θέτει την «αιώνια» εικόνα του παρελθόντος, ο υλιστής κάνει αυτό το παρελθόν μία εμπειρία μοναδική γι' αυτόν τον ίδιο. Αυτός, αφήνει τους άλλους να εξαντλούν τις δυνάμεις τους στο μπουρδέλο του ιστορικισμού. Παραμένει πάντα κύριος των δυνάμεών του: άνθρωπος αυτάρκης, ικανός να υπερβεί το *continuum* της ιστορίας» (W. Benjamin, *Angelus Novus*, Einaudi, Torino 1962, σ. 84-85).

Οι Έλληνες μαρξιστές έχουν να κερδίσουν αν ασχοληθούν στα σοβαρά και απροκατάληπτα με το έργο του Louis Althusser.

ΑΘΗΝΑ, 27.10.1990
οι συγγραφείς
Β.Φ. - Κ.Δ.

Ως ελάχιστη συμβολή στον έλληνα αναγνώστη που επιθυμεί να έρθει σε επαφή με τη σκέψη του Louis Althusser, συγκεντρώσαμε και παραθέτουμε τα ακόλουθα κείμενά του που δημοσιεύτηκαν μέχρι σήμερα στην ελληνική γλώσσα.

A. ΒΙΒΛΙΑ

- L. Althusser, *Για τον Marx*, Γράμματα, Αθήνα 1978.
- L. Althusser, *Θέσεις*, θεμέλιο, Αθήνα, πολλαπλές εκδόσεις.
- L. Althusser, *Στοιχεία αυτοκριτικής*, Πολύτυπο, Αθήνα 1983.
- L. Althusser, *Απάντηση στον Τζ. Λιούις*, Θεμέλιο, Αθήνα 1977.
- L. Althusser, *Για τη κρίση του μαρξισμού*, Αγώνας, Αθήνα 1980.
- L. Althusser, *Τι πρέπει ν' αλλάξει στο κομμουνιστικό κόμμα*, Αγώνας, Αθήνα 1980.
- L. Althusser, *Συζήτηση για το κράτος*, Αγώνας, Αθήνα 1980.
- L. Althusser, *Ο Λένιν και η φιλοσοφία*, Ηριδανός, Αθήνα αχρον.

B. ΜΕ ΜΟΡΦΗ ΑΡΘΡΩΝ ΣΕ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΙΣ

- L. Althusser, «Ο μαρξισμός δεν είναι ιστορικισμός», Ο Πολίτης, 79, Μάιος 1987, σ. 30-45.
- L. Althusser, «Θεωρία και θεωρητική συγκρότηση, ιδεολογία και ιδεολογικός αγώνας», Αγώνας 4, Νοέμβριος 1978, σ. 52-60.
- L. Althusser, «Η έννοια του οικονομικού νόμου στο «Κεφάλαιο», Θέσεις, 15, Απρίλιος - Ιούνιος 1986, σ. 65-82.
- L. Althusser, «Σημείωση, σχετικά με τους Ιδεολογικούς Μηχανισμούς του Κράτους», Θέσεις, 21, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1987, σ. 37-49.
- L. Althusser, «Μάης «φοιτητικός» ή «εργατικός»;», Ο Πολίτης, τ. 91, Μάιος 1988, σσ. 34-41.
- L. Althusser, «Ο μύθος της διάκρισης των εξουσιών», Σχολιαστής, 22, 1.1.1985, σ. 42-43.
- L. Althusser, «Σχέσεις μεταξύ κλάδων των γραμμάτων», Θέσεις, 18, Ιανουάριος - Μάρτιος 1987, σ 75-81.
- L. Althusser, «Για τον Ζακ Μονό», Σύγχρονα Θέματα, Δεκέμβριος 1979 - Φεβρουάριος 1980, 2, περίοδος Β', σ. 112-122.

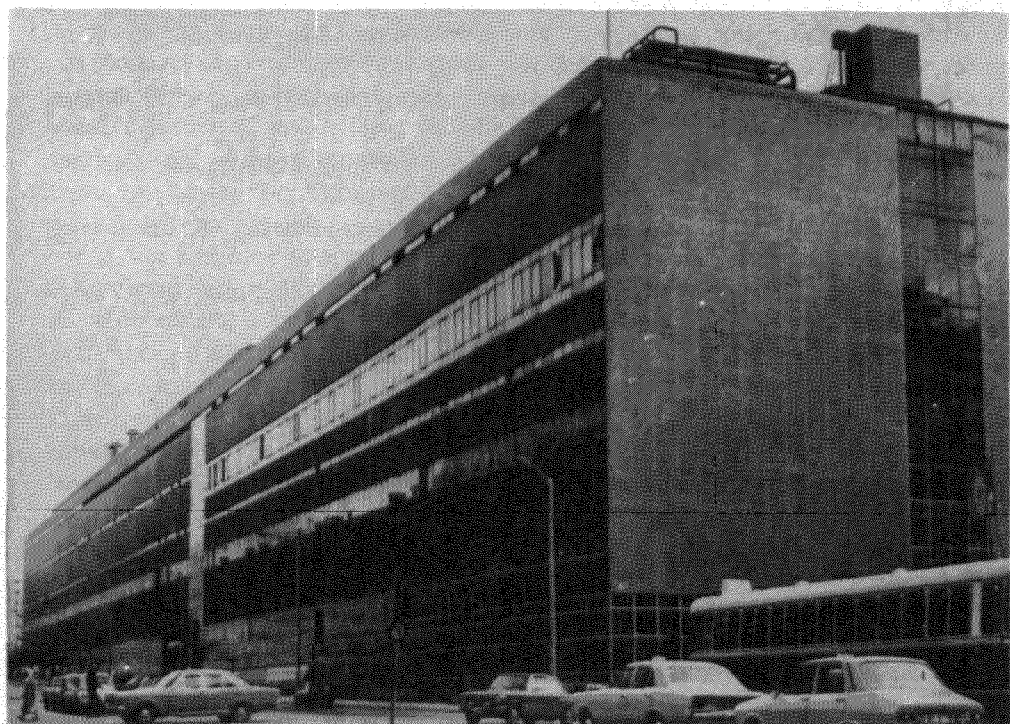
Αγαπητοί αναγνώστες,

λόγω της ανόδου του κόστους έκδοσης, η «Διαλεκτική» από το 5ο τεύχος θα τιμάται 700 δρχ.

Οι συνδρομές διαμορφώνονται ως εξής:

Ετήσια (6 τεύχη)	3.500 δρχ.
Δίχρονη (12 τεύχη)	7.000 δρχ.
Οργ. τράπεζες κ.ά.	7.000 δρχ.
Δήμοι - Δημ. Βιβλιοθ.	4.000 δρχ.
Φιλική	7.000 δρχ.
Κύπρος	6.000 δρχ.
Εξωτερικού (Ετήσια)	6.000 δρχ.

Στον κάθε νέο συνδρομητή θα προσφέρεται και μια σειρά των 3 πρώτων τευχών της «Διαλεκτικής».

Τακης Ζενέτος, εργοστάσιο Φιξ στη λεωφόρο Συγγρού, πρόσοψη.

Η φωτογραφία απεικονίζει την πρόσοψη του εργοστασίου Φιξ, σχεδιασμένου από τον αρχιτέκτονα Τακή Ζενέτο. Το κτίριο είναι ένα χαρακτηριστικό δείγμα της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, με την κυρίαρχη οριζόντια γραμμή που διατρέχει το μέσο του. Η πρόσοψη είναι απλή και λειτουργική, με μεγάλα παράθυρα που επιτρέπουν την εισροή φυσικού φωτός. Η ομοιομορφία των επιφανειών και η απουσία διακοσμητικών στοιχείων τονίζουν την αρχιτεκτονική καθαρότητα. Η οθόνη του κτιρίου αντανακλά το περιβάλλον, ενισχύοντας την αίσθηση της ομορφιάς της απλότητας.

Το εργοστάσιο Φιξ, που βρίσκεται στη λεωφόρο Συγγρού, αποτελεί ένα σημαντικό δείγμα της αρχιτεκτονικής του μεταπολεμικού περιόδου στην Ελλάδα. Ο αρχιτέκτονας Τακης Ζενέτος ακολουθεί τις αρχές της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, όπως η λειτουργικότητα, η απλότητα και η χρήση των υλικών με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Η πρόσοψη του κτιρίου είναι μια μαθηματική εξίσωση, όπου η ομοιομορφία και η αναλογία είναι οι βασικοί παράγοντες. Η απουσία διακοσμητικών στοιχείων και η χρήση των υλικών με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο, είναι χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του Ζενέτου. Η ομοιομορφία των επιφανειών και η απουσία διακοσμητικών στοιχείων, τονίζουν την αρχιτεκτονική καθαρότητα.